

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Leeuwen-Canneman, Mieke van (ed.), *Een vriendschap in het teken van 's lands financiën. Briefwisseling tussen Elias Canneman en Isaac Jan Alexander Gogel 1799-1813* (Den Haag: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 2009, liv + 741 blz., ISBN 978 90 5216 166 2).

Dit lijvige boek is de uitgave van de briefwisseling tussen twee vooraanstaande figuren uit de Amsterdamse en Haagse politieke en financiële kringen van het begin van de negentiende eeuw. Isaac Jan Alexander Gogel (1765-1821) was in de jaren 1790 als handelaar actief in Amsterdam toen hij betrokken raakte bij de politiek. Als minister van Financiën nam hij belangrijke initiatieven in het beheer van de staatsschulden en de invoering van een uniform belastingstelsel. Gedurende de politiek woelige jaren 1798-1813 bleef Gogel, ook tijdens de Franse tijd, een rol spelen als technocraat en minister. In 1813 trok hij zich in Overveen terug uit het openbare leven. Elias Cannemans (1777-1861) carrière speelde zich aanvankelijk in de schaduw van Gogel af. Hij werkte als ambtenaar op het ministerie van Financiën en klom daar op tot de top. Na 1813 werd hij zelf minister van Financiën en zetelde hij in de Tweede Kamer.

Gogel en Canneman zagen en spraken elkaar voortdurend, maar tijdens vier min of meer langdurige periodes van scheiding onderhielden zij een intensieve briefwisseling. Die brieven, bewaard in het Nationaal Archief en in het familiearchief Canneman, zijn door Mieke van Leeuwen-Canneman getranscribeerd en uitgegeven, als onderdeel van haar studie naar Elias Canneman. De briefwisseling is opgedeeld in vier periodes waarin beide heren niet in dezelfde stad woonden en werkten; drie brieven vallen buiten dit schema. Opmerkelijk is wel dat het grootste deel van de brieven, 309 van de in totaal 371 brieven opgenomen in het boek, stamt uit de eerste periode van november 1801 tot april 1805. Het is dus vooral deze eerste lange periode toen Gogel in Amsterdam en Canneman in Den Haag verbleven die bijzonder goed gedocumenteerd is met gemiddeld 7,3 brieven per maand. Alleen tijdens de tweede korte periode waarin Gogel in Parijs verbleef (april-mei 1806) verliep het briefverkeer intensiever (vijftien brieven in een maand tijd). In de derde en vierde periode ligt de frequentie waarmee heen en weer werd geschreven beduidend lager (nog gemiddeld 1,7 brief per maand). De correspondentie

kwam tot een eind in november 1813. Canneman zag toen af van zijn eed aan de Franse keizer, terwijl Gogel, typisch voor zijn karakter, volhardde. Mogelijk speelde dit meningsverschil een rol in het einde van de geregelde contacten.

De nauwe relatie van Gogel en Canneman zorgt voor een openhartige en vriendschappelijke correspondentie. Zij vult de vaak zakelijke officiële bronnen aan en gunt de lezer een blik op de voorbereiding en uitvoering van het beleid. De brieven waren in het verleden al gebruikt voor politiek¹ historisch onderzoek, maar ze vormen ook een interessante bron voor de geschiedenis van de overheidsfinanciën die in deze jaren bijzonder zorgwekkend was. De contacten tussen de officiële circuits en private financiers en de concrete uitvoering van het financiële beleid komen in de brieven tot leven. Uiteraard belichten de brieven gegevens uit het leven van beide hoofdpersonen en zijn ze bruikbaar voor biografisch onderzoek.

Heel wat figuren, feiten en instellingen die in de brieven worden aangestipt, zijn moeilijk te begrijpen zonder degelijke achtergrondinformatie. De inleiding, verklarende noten en bijlagen bieden houvast bij het lezen van de brieven. Het eerste deel van de algemene inleiding wordt opgevat als een overzicht van de voordurend wijzigende staatsstructuren tussen 1795 en 1813. Een volgende sectie bespreekt het uitzicht van de commerciële bedrijvigheid en financiële dienstverlening aan het begin van de negentiende eeuw. Van Leeuwen-Canneman schetst vervolgens de grote lijnen uit het leven van Gogel en Canneman. Voetnoten verduidelijken onbekende gegevens in de brieven. De afkortingen in de brieven worden zo aangevuld dat het redactioneel werk van de originele tekst onderscheiden kan worden. De eerste twee bijlagen identificeren vaak voorkomende personen en verklaren vreemde woorden en begrippen. De derde en vierde bijlagen geven een chronologische lijst van de maatregelen en werkzaamheden van vooral Gogel.

De brieven zijn interessant omdat ze de politiek en financiën van de eerste jaren van de negentiende eeuw belichten, evenals de vriendschap tussen Gogel en Canneman. De uitgave is verzorgd en de inleiding geeft een beeld van het belang van de figuren en van hun correspondentie. Een klein punt van kritiek is misschien dat een situering van de brieven in het geheel van het beschikbare bronnenmateriaal over Gogel en Canneman onderbelicht blijft.

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Lindeijer SJ, Marc, *Pater Ligthart en de zaak Roothaan. Streven naar heiligheid in het utopistisch tijdperk, 1914-1968* (Hilversum: Verloren, [Amsterdam]: Pater Roothaangenootschap, 2010, 660 blz., ISBN 978 90 8704 139 7).

De Nederlandse jezuiet pater Roothaan was begin negentiende eeuw de hoofdrolspeler in het herstel van de sinds 1773 door de paus opgeheven jezuietenorde en zijn eerste nieuwe generaal. In de twintigste eeuw spanden Nederlandse jezuiten zich daarom in om hun landgenoot zalig en heilig te doen verklaren, een streven dat uiteraard door de ordesleiding in Rome krachtig werd ondersteund, maar om velerlei redenen mislukte. Deze omvangrijke (660 bladzijden) Nijmeegse dissertatie, geschreven door de jezuiet en historicus Lindeijer en voorgelegd aan de theologische faculteit, bevat het uiterst gedetailleerde verhaal van die mislukking. De schrijver toont zich met dat gebrek aan succes overigens niet ontevreden, want al dat menselijk streven naar zalig- en heiligverklaringen acht hij een ondeugdelijke koers: heiligen worden niet door mensen gemaakt, maar ze worden van Godswege geschonken – zo zou je, dacht ik, het theologische uitgangspunt van het boek kunnen omschrijven.

De dissertatie valt in een heel groot en een heel klein gedeelte, een Nabeschouwing, uiteen. Het grote bestaat uit drie, chronologisch afgebakende delen, waarin de schrijver zijn zoeklicht in een voortdurende afwisseling richt op een drietal tonelen. Ten eerste betreft dat het optreden van pater Ligthart, zijn levensloop en inzet voor het hoge doel van de heiligverklaring door middel van schrijven, preken, organiseren, en niet het minst ook invloed uitoefenen achter de schermen. Ten tweede schenkt Lindeijer aandacht aan de jezuiten-theologen, hoofdzakelijk gestationeerd aan het Maastrichtse Canisianum, de theologie-opleiding van de orde in Nederland, waar de docenten zich in steeds veranderende theologische context bezonnen op wezen en doel van heiligheid. En tenslotte komt de hogere ordesleiding aan bod, te weten de leiding van de Nederlandse provincie en het generaalat in Rome, waar de inspanningen van de *rank and file* Roothaanaanhang zo strategisch mogelijk werden ingezet. Zoals gezegd worden de ontwikkelingen op die verschillende fronten tot in detail en met veel oog voor de menselijke kant van de zaak in kaart gebracht. Het is beslist geen droog, en alleen voor